

Alin Ozinian: Feminizm tarih yazımı ve Ermeni feministler – II

Posted on 23/03/2020

Türkiye’de feminist tarih yazımının Türk milliyetçiliğinin etkisi ile yapıldığından, Feminist tarih yazımında, Osmanlı’da kadın hakları konusunda büyük mücadelesi olan isimler görmezden gelindiğinden geçen yazıda bahsetmiş, Cumhuriyet dönemindeki ilk dalga feminizm, Osmanlı’daki kadın hareketini görmezden geldiğini anlatmıştım. Osmanlı kadınlarının farklı alanlardaki özgürleşme mücadelesi ve Ermeni feminist kadınlarının bu mücadeledeki rolünü anlatan “Bir Adalet Feryadı- Osmanlı’dan Türkiye’ye Beş Ermeni Feminist Yazar” kitabı Ermeni feministler hakkında titizlikle yapılmış ve alanında ilk ve tek çalışma.

Beş Ermeni Feminist

Osmanlı İmparatorluğu’nun ilk Ermeni kadın gazetecisi olan Elbis Gesaratsyan 1862-1863 yılları arasında Ermenice ilk kadın dergisi Gitar’ı “Ermeni Kızlarına Davet” sloganıyla yayımladı. Gitar dergisinde kadınların toplum hayatına karışmaları, eğitim görmeleri ile ilgili yazıları bulunan Gesaratsyan’ın Eğitimsever Ermeni Kadın Okura Mektuplar adlı eseri 1879’de İstanbul’da yayınlandı.

İlk Ermenice yazan kadın romancı sayılan Srpuhi Düsap ise deneme, makale ve romanlarında, kadınların yaşamlarını kurgularken ataerkil sistemin kurallarından bağımsız karar vermeleri konusu üzerinde durdu. İstanbul ve İzmir’de yayımlanan çeşitli gazetelere yazdığı makalelerde, ekonomik ve toplumsal özgürlüğü olmayan kadının durumunu sorguladı. Düsap’ın annesi Nazlı Vahan da kadınların eğitim hakkının önemli bir

savunucusuydu. 1859 yılında Surp Hripsimyonts Kız Okulu'nu, 1864'te ise Fukaraperver Kadınlar Cemiyeti'ni kuran Düsap'ın, Ermeni edebiyatında kadın edebiyatını başlatan üç romanı; Mayda (1883), Siranuş (1884) ve Araksiya (1887) o dönemdeki kadının sosyal konumunu, yaşadığı baskılar ve cinsel politikaları anlatması yanında günümüzle de paralellikler taşıması açısından çarpıcı.

Eğitimci, güçlü kalemlili bir romancı olan başka bir kadın Zabel Asadur, genç yaşlarından itibaren kadınların örgütlenerek güçleneceklerine ve bu şekilde sağlam bir kimlik kazanacaklarına inandı ve ateşli bir kadın hakları savunucusu oldu. 1879'de arkadaşları ile birlikte Milletperver Ermeni Kadınlar Cemiyeti'ni kurdu. Masis, Hayrenik gibi dergilerde makaleleri yayınlandı, yarı romantik yarı gerçekçi üslubu, lirik ve epik tarzıyla Romantizm'den Gerçekliğe geçiş döneminin önemli isimlerinden sayıldı.

1894'de baskıları sonucunda cemiyet kapatılınca tüm hayalleri yıkıldı, ancak çok geçmeden yeni bir mücadele alanı buldu; Anadolu'dan gelen yetim, okuma yazmayı bilmeyen Ermeni kadın ve kız çocuklarına barınak ve okul olacak Birleşik Topluluk ve Okul Sever Kadınlar Derneği'ni kurdu. 1908'de Meşrutiyet'in ilanından sonra, Milletperver Ermeni Kadınlar Derneği tekrar açıldı.

Feminist yazar Zabel Yesayan, yaşanan siyasi gerginlikten dolayı 1895'te Paris'e gitti. Sorbonne'da edebiyat ve felsefe derslerini takip eden ilk Osmanlı kadını oldu. 1908'de, Meşrutiyet ilan edilince kesin dönüş yaptı. Yazarlık kariyerinde kadın hakları ve kadınların toplumsal yaşamdaki konumlarına ayırdığı geniş yer ile yükseldi. Yesayan toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kişisel özgürlük ile toplumun geleneksel beklentileri arasındaki ikilemi dile getirdi.

1909 Adana Katliamını yakından takip etti, olayların ardından Kilikia bölgesine giden tek kadın oldu. 24 Nisan 1915'te, Ermeni aydınlarının çıkarıldığı ölüm yolculuğundan bir hastanede saklanarak ve kimliğini gizleyerek kurtuldu. Bir süre Bulgaristan'da kaldıktan

sonra Bakü'ye geçti; Ermeni mülteci ve yetimler için yardım faaliyetlerine katıldı. 1918'den sonra Mısır, Lübnan ve Kafkasya'da Ermeni yetimler ile ilgilendi. 1921'de Paris'e döndü. Ermenistan hükümetinin daveti üzerine 1933'te Yerevan'a göç etti. Yerevan Devlet Üniversitesi'nde edebiyat dersleri verdi. 1934'te Ermenistan Yazarlar Birliği'nin üyesi oldu. 1937'de Stalin kovuşturmaları sırasında tutuklanıp Sibirya'ya sürüldü. Ölüm tarihi ve yeri kesin olarak bilinemedi.

Eğitimci ve yazar Hayganuş Mark, Ermenice harflerle Türkçe basılan Manzume-i Efkâr dergisinde ilk yazılarını yazdı. 1905'de eşi Vahan Toşigyan ile birlikte yönetimini üstlendikleri Dzağig (Çicek) adlı haftalık dergiyi bir kadın dergisine dönüştürdü. Fransa'daki feminist hareketlerden etkilenerek bu derginin "sadece kadınlarla ve kadınlar için" çıkmasını istedi. 1909'da Milletperver Ermeni Kadınlar Birliği'nin Edebiyat Komisyonu'nun başkanı oldu ve taşradaki Ermeni kızların okuması için okulların açılmasını sağladı. Bu sayede Anadolu'da açılan Ermeni okul sayısı 32'yi buldu.

Feministlerin ve Yesayan'ın Keşfi

2006 yılına kadar İngilizce ya da Fransızca kısıtlı birkaç tercüme dışında bu feminist kadınları Ermenice dışında okumak mümkün değildi. Aras Yayıncılık'ın, Ekmekçioğlu ve Bilal'in çabaları ile bir araya getirilen yukarıda bahsi geçen çalışmanın akabinde, Türkçe'ye aktarılan metinler aracılığıyla yazarların kadın kimlikleri üzerinden oluşturdukları siyasi duruşlarını, yaşadıkları dönemin sosyalizm, feminizm gibi toplumsal projelerine olan ilgilerine ve büyük-küçük toplum ilişkilerine dair bir bakış açısı geliştirilebilirdi.

Özellikle Zabel Yesayan'ın geciken keşfi çarpıcıydı.

2006 yılında Belge Yayınları, Silahtar'ın Bahçeleri'ni Türkçe olarak yayınladı. Lara Aharonian ile Talin Suciyan'ın yönetmenliklerini yaptıkları Zabel Yesayan'ı Bulmak isimli

belgesel dikkat çekiciydi.

Hazal Halavut'un, 2012 yılında hazırladığı tez çalışması Yokluk Edebiyatına Doğru: Zabel Yesayan ve Halide Edib'le Edebi Karşılaşmalar ise Yesayan ve Halide Edib'i ele aldı. Akademisyen "... bu çalışma, benim onları karşılaştırmayı ya da Yesayan ve Edib üzerine karşılaştırmalı bir analiz yapmayı reddedişimin anlatısıdır." derken yeni bir bakış açısı öneriyordu "1915'te ne oldu?" yerine, edebiyattan doğru yeni bir soru sormayı öneriyorum: 1915'te ne olmadı?"

Aras Yayıncılık, 2014'de Yesayan çevirilerine ağırlık verdi. Kayuş Çalıkman Gavrilof'un tercüme ettiği "Yıkıntılar Arasında", Yesayan'ın 1909 katliamı sonrası harabeye dönmüş Adana'da geçirdiği üç ayın izlenimlerini, tanık olduğu ıstırap ve yıkımı aktardı. Adana'daki binlerce yetimin, dulun, idam mahkumunun gözü, kulağı, sesi olmuştu Yesayan.

Yesayan'ın Çanakkale Savaşı günlerinde, iki erkeğe karşı beslediği duygular arasında sıkışmış bir kadının hikâyesini anlattığı kitabı "Meliha Nuri Hanım" 2015'de akademisyen Mehmet Fatih Uslu'nun çevirisiyle bize ulaştı. Bir aşk üçgeninin yanı sıra, Osmanlı ordusuna hizmet eden adsız bir Ermeni hekim üzerinden, Ermeni tehciri ve katliamlarını ve Ermeni halkının başına gelenlere karşı gösterilen tepkilerdeki farklılıkları anlatan kitap döneme ve o dönemin insanlarına ayna tuttu.

Yesayan'ın Türkçe çevirileri ilgi görmeye başlayınca Sürgün Ruhum 2016'da yayınlandı. Yesayan'ın 1915'ten sonra kaleme aldığı ilk edebi eserlerden olan ve 1922'de yayımlanan çalışma özelde Ermenilerin ve genelde tüm Osmanlı vatandaşlarının yaşadığı gerilimleri arka plana alarak, bir memlekete ait olmak, kendini evinde bile sürgün hissetmeyi anlatıyordu.

Yine Mehmet Fatih Uslu'nun kaleminden çıkan son tercüme "Son Kadeh" 2018'de yayınlandı. Pek çok eleştirmene göre yazarın en güçlü eseri ve kendi dönemi açısından da

bir hayli cüretkar bu novella, metnin kahramanı Adrine'nin yasak aşkı Arşag'a yazdığı notlardan oluşuyordu.

Memleketimizde Ermenice, Rumca'ya ya da Kürtçe'nin dikkat çekmediği, arzulanmadığı uzun yılların ardından akademik çalışmaları için Ermenice öğrenen ve daha sonra bu titiz Türkçe tercümelemleri ile Yesayan'ı bize tanıtan Mehmet Fatih Uslu, "Yesayan yüzyılın ilk çeyreğinde Türkçe yazsa nasıl bir dile sahip olurdu?" sorusuna cevap aradı uzun süre. "Bu kaygı kimine abartılı gelebilir ama Zabel Hanım yüzyıl sonra evine dönüyordu ve bu dili kurmanın onun âlemine/hakikatine bizi daha yakınlaştıracak bir imkân olduğunu düşündüm." diyen Uslu belki de Yesayan'ı neden tanımamız ve okumamız için gerekli en önemli şeyi söylüyor.

1915'te "yok edilecek" 200'ü aşkın Ermeni entelektüel listesindeki tek kadın olup, binbir trajedi ile kurtulan sadece birkaç isimden biri olan Zabel Yesayan, Türkçe'ye tercüme edildikçe, biz onu okudukça koparıldığı evine geri dönüyor...

Kaynak: Ahvalnews